

RECEPTAREA CRITICĂ A OPEREI LUI CIORAN (I)

Cornel MORARU

Abstract

Our study proposes to delimit and circumscribe the main moments of Cioran's receptivity in Romanian culture, beginning with his attitude in the interbelic period until the contemporary period. The author discovers more chronological references of Cioran's receptivity, but at the same time different attitudes and positions: from the nuanced understanding to calumny and bitter critique in the comunist period and the real, original assumption of Cioran's philosophy and essay-writing.

"Fenomenul Cioran". Nici una dintre primele scrieri ale lui Emil Cioran n-a trecut neobservată, trezind un amplu ecou în presa vremii. Mai ales *Pe culmile disperării*, cartea debutului, s-a bucurat de numeroase cronici, dar și aparițiile ulterioare, de la *Schimbarea la față a României* la *Amurgul gândurilor*. Uneori chiar și simple articole publicate de Cioran în ziare și reviste generează luări de poziție și comentarii pe marginea lor. Toate aceste referințe la Cioran au ceva comun: atitudinea tranșantă, pro sau contra, un exclusivism manicheist al receptării, dând expresie unui sentiment de adorație sau, dimpotrivă, de repudiere, câteodată chiar în același articol. Aproape fără excepție, "delirul" scrierilor cioraniene întreține delirul comentatorilor. Este motivul pentru care prea puțin se poate reține din tot ce s-a scris atunci despre Emil Cioran, deși nu lipsesc pagini strălucite, uneori, de lectură și comentariu pasional. Acestea circumscriu însă mai mult o atmosferă și un orizont de intelectualitate, specific spiritului interbelic, decât o linie calmă de recepție și interpretare critică. Toți se ocupă, vrând-nevrând, de "fenomenul Cioran" (chiar așa îl definește într-un loc Mircea Eliade) și mai puțin de gândirea și ideile filosofului. Puține comentarii aplicate pot fi menționate: cele ale lui Septimiu Bucur, C. Noica, Arșavir Acterian, Licu Pop, Al. Dima, Șerban Cioculescu. Ultimii doi au serioase rezerve, uneori îndreptățite; oricum, în nota virulentă a scrierilor lui Cioran însuși.

Neputința aplicării la text e însă și un simptom al unei dificultăți inerente în încercarea de exegeză pe textele lui Cioran. Într-un fel, cel mai onest dintre primii comentatori ni se pare N. Steinhardt, care se mulțumește doar să gloseze în "genul Cioran" pe tema iubirii. Mai adecvată pare a fi, în acest caz, producerea de aproximări și echivalențe (fie și simple pastișe) în spiritul textului cioranian decât încercarea, vană, de a-i descifra semnificațiile. După cum mai incitante sunt comentariile scrise în registrul negării și al contestației decât lecturile "pozitive".

De altfel, contestațiile vin din toate părțile. Cele mai violente sunt din partea stângii (Al. Sahia, D. Trost, M. R. Paraschivescu, M. Ralea). Dar și dinspre dreapta se manifestă destule atacuri, poate și mai agresive (N. Roșu, Nichifor Crainic; acesta din urmă destul de blând, totuși, cu *Schimbarea la față a României*). Se pune cel mai adesea în discuție *moralitatea* textelor lui Cioran. Interesantă este atitudinea lui M. Sebastian, care observă, contestând cu finețe, artificialitatea

stilului în care scrie și se exprimă tânărul gânditor. Dar Cioran n-ar mai fi Cioran, dacă n-ar fi și contestat. De pe urma unor asemenea reacții n-a avut mai nimic de pierdut. Dimpotrivă, l-au convins și mai mult că se află, de fapt, pe drumul său.

Ce nu-i poate contesta nimeni însă e talentul, înzestrarea filosofică și literară. Scriind despre *Cartea amăgirilor*, "o carte delirantă", M. Sebastian observa cu exactitate: "D-l Cioran însuși este un scriitor în delir, care își iubește delirul, îl alimentează, îl întreține. E un om care nu numai că are febră, dar are și orgoliul febrei sale. Febra pentru d-l Cioran este un mod de a privi și înțelege lumea. Febra, pentru d-sa, este un program, o filosofie și o metafizică". Pe aproape se află și M. Ralea, altfel un adversar al lui Cioran în planul ideilor și atitudinii ideologice: "Trebuie totuși să recunoaștem talentul său plin de făgăduieli. Mai echilibrat, mai înseninat, mai ferit de influența umorilor organice, d-l Cioran ne va putea da reale contribuții de filosofie subiectivă și literară de genul Kierkegaard, Amiel sau Nietzsche. Intuițiile sale sunt adânci ori ingenioase. Expresia lor aproape totdeauna fericită."

Mai consistente sunt paginile dedicate de G. Călinescu în *Istoria* sa și de N. Bagdasar în *Tratatul de istorie a filosofiei*, într-un comentariu mai așezat, din perspectiva contribuției, de necontestat de-acum, a tânărului gânditor la mișcarea de idei din perioada interbelică. Din crochiul călinescian, extrem de parcimonios, nu lipsesc unele afirmații minimalizatoare, precum "după acest juvenil exercițiu de seminar" vizând *Pe culmile disperării* sau: "În *Amurgul gândurilor* sunt aforisme cam copilărești, bizuite pe paradox și exclamație, pastişe după Kierkegaard." Dincolo de asemenea rezerve însă, important e faptul că tânărul Cioran pătrunde în marile lucrări de sinteză ale momentului, de unde nu-l va mai scoate nimeni. E drept, numele său rămâne legat de Nae Ionescu, de grupul "Criterion", de programul și excesele generației din care face parte. Accentul se pune mai puțin pe substanța metafizică a textelor sale și mai mult pe ceea ce reprezintă "fenomenul Cioran" într-un context cultural de o mare complexitate. Nu întâmplător, după cartea debutului, cea mai comentată e *Schimbarea la față a României*, lucrare de care, mai târziu, autorul însuși se va delimita într-o bună măsură.

Rechizitoriul marxist. Primul care deschide seria atacurilor împotriva lui Cioran, de pe poziții ideologice marxiste, este Lucrețiu Pătrășcanu, într-o carte din 1946, scriind despre "*trăirismul*" legionar, variantă autohtonă a existențialismului "decadent". Cioran însuși nu e decât un "publicist legionar" obsedat de moarte și disperare, păcate capitale în ochii comentatorului, proeminent demnitar comunist în acea vreme. În anii '50 - '60, ani ai înghețului proletcultist, se va continua această linie denigratoare față de Cioran, cu accente dogmatice și exclusiviste. Cărțile (cele scrise în limba română, dar și cele publicate la Paris, după stabilirea definitivă în Franța) sunt puse sub interdicție totală. Multă vreme de aci încolo, o carte de Cioran putea constitui o gravă piesă de dosar în România socialistă. Din când în când, dar concertat, autorul e supus unui aspru rechizitoriu. Pretextul e, de obicei, atitudinea filosofului, în noile scrieri franceze, față de destinul poporului și al țării pe care o părăsise. Dar acesta era numai pretextul. Se încearcă de fapt eliminarea cu brutalitate a lui Cioran din cultura și conștiința românească. În campania pusă la cale de oficialități sunt antrenați numeroși autori: unii interesați direct prin poziția lor socială, condeieri de serviciu ai regimului (Valentin Lipatti, Radu Popescu); alții - de oarecare bună credință (Șerban Cioculescu, acesta având întotdeauna un dinte contra lui Cioran) sau forțați de împrejurări să intre în joc: pentru a reveni în publicistică după ani de interdicție (D. D. Roșca, într-un fel și Blaga) sau dintr-un oportunism destul de greu de înțeles în totalitate (G. Călinescu). Cele mai penibile sunt articolele primilor amintiți aici, pline de enormități, la limita delațiunii și autodelațiunii, uneori (R. Popescu). Celelalte sunt mai echilibrate, axate pe câteva idei de fond (D. D. Roșca), dar sumar argumentate. Nu argumentația era scopul, mai ales că toți scriu despre scrieri necunoscute cititorului român obișnuit. Probabil că textele lui Cioran le erau puse anume la dispoziție chiar de către cei care le comandă articolele. Două reviste se

angajează deschis în campania anti-Cioran: *Gazeta literară* și *Contemporanul* lui G. Ivașcu. Unele articole sunt republicate în *Glasul Patriei*, într-un scop și mai accentuat propagandistic (cu efect compromițător, desigur, și pentru autorii lor). Totuși, articolele acestea necesită o lectură atentă și nuanțată. Cu siguranță sunt și intervenții în text făcute la sugestia cenzurii, cum mărturisesc, de altfel, unii dintre autori, precum Al. Mirodan sau Mihai Ciurdariu (acesta din urmă, semnatar al unui text onorabil, totuși). Poate că și în alte articole, chiar semnate de nume prestigioase, s-au introdus măcar unele sintagme caracteristice acelor timpuri: se pot recunoaște cu ușurință. Oricum am interpreta luarea de poziție propriu-zisă, începutul și sfârșitul textului semnat de către D. D. Roșca sună mai mult a scuză. Fără a pune la îndoială nici una din afirmațiile incriminatoare din articol, este limpede că autorul scrie sub presiune, poate chiar sub una cu totul specială. De remarcat, de asemenea, că G. Călinescu nu reține în volumul *Cronicile optimistului* (1964) nici unul din cele trei articole anticioraniene. Înseamnă că nu-l reprezentau întrutotul pe autorul lor. Nici Ș. Cioculescu nu-și va relua vreodată textul (ci un altul mai vechi din anii '30). Faptul pare benign, dar nu trebuie eludat cu totul. Chiar și textul lui Blaga își are povestea lui: fusese comandat din redacția revistei *Tribuna*, dar nu e publicat; probabil nu întrunea toate exigențele unui asemenea luări de poziție. Textul va fi reprodus postum în *Contemporanul* (9 nov. 1962), la inițiativa altora. Ceea ce nu-l absolvă pe Blaga de slăbiciunea de moment de a fi căzut, în fond, într-o capcană. Adevărul e că articolul lui Blaga l-a întristat cel mai mult pe Cioran, care, într-o scrisoare către fratele său, spune cu amărăciune că textul cu pricina nu-l onorează nici pe el și nici pe Blaga. Cu puțin efort, această afirmație ar putea fi extrapolată și asupra celorlalți combatanți anti-Cioran (în același context dirijat). În ciuda unor observații pertinente pe alocuri, toate aceste intervenții - evident, la comandă - sunt cel puțin jenante astăzi. Un Cioculescu sau G. Călinescu au măcar scuza că și înainte scriseseră aproape în același ton, oarecum persiflant, despre Cioran. Pe asta au mizat, probabil, și cei care i-au atras în campania împotriva lui Cioran. Treptat campania denigrărilor se transferă în paginile revistei *Glasul Patriei*, unde apar numeroase note anonime anti-Cioran, dar și adevărate pamflete, cum este cel semnat de Nichifor Crainic.

Primele recuperări. Pe la mijlocul anilor '60 se manifestă o oarecare relaxare în atitudinea oficială față de Cioran. Este o relaxare înșelătoare însă, mai mult pentru a salva aparențele. Scrierile lui Cioran rămân în continuare puse la index (și încă pentru multă vreme). O antologie de texte în franceză îngrijită de A. E. Baconsky și un număr Cioran al revistei *Secolul 20*, ambele proiectate în 1968, nu se vor mai realiza. În schimb, textul lui Blaga e reluat în vol. *Isvoade* (1972), în timp ce linia oficială ideologică rămâne la fel de inflexibilă: v. Al. Posescu - *Ideologia fascistă* (în vol. colectiv *Istoria gândirii social-politice și filosofice în România*, 1964); Mihai Fătu, Ion Spălățelu - *Legionarismul - un reacționarism extrem*, în vol. *Garda de Fier*, 1971. Nici o diferență între aceștia și cum scria N. Bolboasă în anul 1955. Față de critica violent marxistă la adresa lui Cioran, mult mai echilibrat scriu acum Ov. S. Crohmălniceanu și D. Micu, mai ales primul, în lucrări de sinteză, sau N. Gogoneață și Micaela Slăvescu, chiar dacă e vorba - la ultimii - de niște simple fișe de dicționar, cu date bibliografice reduse la minimum (parcă mai mult pentru a dezinforma și minimaliza). În general, tonul rămâne tendențios, iar comentariul abundă în clișee: "trăirism", "iraționalism", "influența funestă a lui Nae Ionescu", "ortodoxism", "unul din frunzașii publicisticii legionare" etc. I se impută mai ales "orientarea politică de dreapta" din care derivă toate relele posibile. Chiar când nu lipsesc bunele intenții, rezultatul e caricatural, accentuat de aceeași suficiență marxistă ostentativ afișată. Cei mai rigizi rămân în continuare comentatorii de formație filosofică. Același N. Gogoneață, într-un studiu mai amplu și ceva mai aplicat, scria în 1980: "Nota dominantă a trăirismului lui Cioran este negativismul total, care proclamă drept principii anularea tuturor valorilor umane și «aruncarea în aer» a întregii lumi. Evident, pe planul filosofiei, o asemenea atitudine nu poate duce decât la antiintelectualism, la

agnosticim și subiectivism, la iraționalism și agresivitate antiumană". Cu o pagină mai înainte vorbea și mai explicit de "agresivitatea antiumană de tip fascist". Sau o altă mostră din același studiu: "Sub masca respingerii mediocrității, a existenței larvare, se ascunde practic o atitudine agresivă, periculoasă, îndreptată împotriva ființei umane, a umanității înseși, și care a deschis calea arbitrariului politicii fasciste". Dar și mai supărătoare decât aceste enormități, amintind de linia dură a anilor '50, este maniera de interpretare a puținelor citate din Cioran (limitat la scrierile românești). Paradoxul cioranian e redus la un simplu enunț de tip asertiv - golit, astfel, de poeticitate și fior metafizic, adică tocmai de ceea ce constituie substanța scrisului și gândirii filosofului. Greu de spus dacă e vorba de precaritate intelectuală sau pur și simplu de bine cunoscuta crispă a marxiștilor de profesie în relația cu alte filosofii. Aproape aceleași formulări și etichetări rudimentare persistă și într-un comentariu al lui Gh. Al. Cazan (1984, inițial curs universitar), deși acesta măcar recunoaște "rafinamentul stilistic impresionant" al lui Cioran. O breșă în corul detractorilor marxiști produce Radu Florian cu articolul *Un moralist al secolului al XX-lea* publicat în *România literară* (1983), reluat și în volum în anul următor. Pe un ton mai destins autorul comentează, dzinhibat, scrierile franțuzești ale filosofului, cu accentul însă pe reflecția asupra istoriei și a destinului valorilor umane. Este vădită insistența de a evidenția neapărat și cealaltă latură a gândirii lui Cioran, pozitivă în consecințele ei ultime. Scepticismul cioranian nu e unul teoretic, ci exprimă o stare de spirit, un rău al veacului. E o confesiune tragică, spune comentatorul, izvorând din confruntarea filosofului cu "cel mai distructiv fragment" al istoriei moderne, precum și cu propriul eșec al "prăbușirii tinereții sale", de care se desprinde printr-un act de "reflexivitate retroactivă". Între timp N. Tertulian îl contactase pe Cioran la Paris, prilej cu care scrie un articol în *Quinzaine littéraire*: "La période roumaine d' E. M. Cioran". Nu alta pare să fie lungimea de undă pe care se produce ieșirea în față a lui Radu Florian. Ulterior acesta revine cu un alt articol în aceeași publicație (*Imprevizibila întâlnire*, 1986) în care își justifică gestul de a fi scris despre Cioran, exprimându-și totodată fidelitatea deplină față de tezele materialismului istoric. Cu o floare nu se face însă primăvară. Deși a însemnat o deschidere și, poate, chiar un vag *semnal* oficial, gestul lui R. Florian rămâne oarecum izolat și privit pe bună dreptate cu suspiciune (cam în același timp publicase un articol vehement împotriva lui Noica în *Era socialistă*). Mult mai concludent este articolul lui Constantin Noica, publicat însă doar în *Almanahul literar* (1985): "Gânduri despre Emil Cioran". E ca o revenire la normalitate, într-un comentariu curat, de extremă concizie, eliberat cu totul de acele precauțiuni și manicheisme de tip marxist. În același spirit sunt și intervențiile lui Petru Comarnescu și Arșavir Acterian, alți doi colegi de generație, deși aceștia se produc și ei doar cu pagini de jurnal și memorialistică. Primul, pe fondul reîntâlnirii cu Cioran la Paris în 1966, face și referiri interesante la cărțile și ideile filosofului. Textul, redactat chiar în acel an, e publicat abia în 1980, în vol. *Chipurile și priveștiile Europei*.

Cam în același spirit - profund comprehensiv - scriu despre Cioran, în anii '80, criticii literari din generațiile postcălinesciene. Nu înseamnă că G. Călinescu sau Ș. Cioculescu nu aveau acces la metafizica lui Cioran, dar scriau de pe alte poziții de gust și mentalitate culturală. Mai ales registrul persiflant-ironic e total inadecvat receptării textelor lui Cioran. Criticii din noua generație nu se mai cramponează atâta de "păcatele tinerețelor" filosofului și nici de insolitul paradoxului cioranian. Merg direct la esență. Cu toate limitele inerente comentariului critic aplicat la discursul filosofic, neajuns de care se plângea și Noica, criticii literari se dovedesc a fi printre cei mai fideli susținători (mai mult din umbră, totuși) ai lui Cioran, încă "nereabilitat" oficial. Primul care reușește să publice câteva pagini despre Cioran este Eugen Simion, în *Timpul trăirii, timpul mărturisirii. Jurnal parizian* (1977; reed. 1979, 1986). Criticul remarcă de la bun început, fără echivoc, "vigoarea pesimismului" lui Cioran, "energia dezamăgirii" și "extraordinara forță a disperării". Sau o altă observație capitală: "Negația își află adevărata forță în *l'écriture*, cu toate că E. M. C. are oroare (scrie undeva) de limbaj. Numai tăcerea este mare."

Chiar și simplul fapt că nu se mai aduc, sub nici o formă, amendamente de ordin ideologic e demn de reținut. Este un prim pas spre o receptare mai adecvată a textelor lui Cioran. Din păcate apar puține articole despre Cioran, semn că cenzura controla cu autoritate orice mișcare în acest sens. Filosoful rămâne în continuare ca și interzis, citit pe sub mână și comentat mai mult în cercuri restrânse. Dacă se mai publică totuși câte ceva, evenimentul se produce foarte rar și numai în volume sau în reviste cu tiraj confidențial (excepție amintitul articol al lui Radu Florian din *România literară*). Astfel, N. Florescu publică un scurt text introductiv la câteva pagini de corespondență (fragmente de scrisori) în *Revista de istorie și teorie literară* (numărul din ianuarie-martie 1984). Preia multe idei din articolul lui Blaga, pe care le considera încă de actualitate, e drept curățate de aura contestației: ceea ce este calificat *negativ* de către Blaga e valorizat *pozitiv* drept elemente constitutive gândirii lui Cioran. Criticul pune în circulație însă și alte idei ale unor comentatori străini (Mauriac, Gaëtan Picon), precum și opinii mai vechi, pertinente, ale unui Traian Herseni. Despre publicistul Emil Cioran scrie Dan Ciachir în *Opinia studentescă* (1987), în timp ce Mircea Braga realizează un studiu comparativ între Cioran și Mircea Vulcănescu pe tema "existenței românești" în *Cahiers roumains d' études littéraires* (1987), fragment reluat din volumul *Recursul la tradiție. Propunere hermenetică*, apărut în același an. Tot în volum scriu N. Manolescu (*Teme* 7, 1988) și Marin Sorescu (*Ușor cu pianul pe scări*, 1985). Primul se inspiră din lectura volumului *Exerciții de admirație* (Gallimard, 1986), din care desprinde tema clasificării spiritelor - evocate de Cioran - în două categorii: "obsedați" și "disponibili". Criticul duce la limită distincția operată de filosof, cu excesul de subiectivitate bine cunoscut la Cioran, până în punctul paradoxal în care clasificarea însăși nu mai are vreun sens. Eventual doar unul euristic, dezvăluind noi resurse de admirație chiar și în negație sau în simplul reproș: "Din perspectiva acestui loc se explică de ce poate admira Cioran și ceea ce nu împărtășește, la fel cum poate refuza ceea ce iubește. Și se prea poate, în sfârșit, ca marile iubiri - nerecunoscute, mascate - din *Exercices d' admiration* să fie obsedatul Valéry și disponibilul Eliade, în pofida faptului că ei, tocmai ei, au parte de toate reproșurile...". Cum lesne se poate observa, textele lui Cioran îi oferă criticului prilejul unui comentariu de virtuozitate, pe o temă de surprinzătoare adâncime spirituală. Despre aceeași carte, dar mai puțin analitic, se pronunțase și Ion Deaconescu, în *Tribuna*, în anul 1986. Marin Sorescu scrie, inspirat, câteva pagini dense despre trei dintre scrierile din tinerețe ale filosofului, referindu-se, în ordine, la: *Cartea amăgirilor* - "un compendiu de definiții șocante", *Pe culmile disperării* - "un țipăt orgolios, de pipăire a limitelor", prin care "gândirea este regândită în cheie existențială", și, în sfârșit, *Amurgul gândurilor*. Îl consideră pe Cioran un spirit de esență vitalistă: pesimismul său e tonic, recomandându-l drept "unul dintre cei mai vitali scriitori români". Încă din cartea debutului Cioran "începea ca un poet care nu va scrie niciodată poezie". Dar lirismul său este unul esențial metafizic. Lucian Blaga greșea atunci când îi reproșa "păcate, în fond, asemănătoare cu ale sale", consideră cu îndreptățire Sorescu. Numai că Cioran e mai artist în gândire decât Blaga, "posedă un organ al limbii mai nuanțat". El scrie constant "cu un talent literar dincolo de filosofie". Făcând din existență un "Apocalips zilnic", se află mai aproape de abisul Dostoievski decât de Kierkegaard. La limită, textele sale sunt niște eseuri, în sensul că Cioran a experimentat primul, la noi, "eseul total, eseul radical, eseul absolut" - pe care-l salvează "de la pedanterie și etimologism". Mai puțin consistent e, poate, portretul pe care încearcă să i-l facă în final, dintr-un exces de superlative și asociații paradoxale. Nimeni însă n-a scris cu mai mult bun simț, dar și cu substanță, despre Cioran în anii '80. Ca o primă concluzie: prin intervențiile lor, oricât de sporadice la prima vedere, literații contribuie decisiv la dezideologizarea receptării critice a scrierilor lui Cioran. Nu întâmplător, cu una-două excepții, aceștia evită *Schimbarea la față a României*, cea mai doctrinară dintre cărțile publicate de filosof (desigur, își are aici și cenzura "meritele" ei). Chiar și Ion Ianoși procedează la fel într-un scurt studiu, *Opera - revanșă a vieții asupra morții*, inserat în volumul *Literatură și filosofie. Interacțiuni în cultura română* (1986). În expunerea sa, cunoscutul estetician se limitează la

prima și ultima dintre scrierile lui Cioran: *Pe culmile disperării* și *Amurgul gândurilor*, evitând clar unele "puncte de vedere ideologice și sociologice pe care nici cititorul și nici autorul (revizuiindu-și între timp partizanatele) nu le poate accepta; opinii cu totul fanteziste ori extremiste în *Schimbarea la față a României*". Racordat de la bun început la registrul lecturilor soresciene, pe care le rezumă succint în câteva propoziții, autorul încearcă să introducă maximum de coerență în avalanșa ameteitoare de paradoxuri din scrierile gânditorului, care țintea parcă anume să atingă "confuzia absolută" - aceea care face dintr-un filosof un poet. Comentatorul se descurcă mulțumitor în "iureșul de formulări *pro și contra*, fără oprire", care, prin repetiție, tind să se transforme în "sistem", cum sugera și Sorescu. Practicând un "nihilism cu sistem", Cioran manifestă afinități cu Ionesco și Fondane, însă și cu Șestov sau Beckett. Definitiv este tipul de discurs adoptat: "Esențialul e filosofia poetică - poetica filosofică - descoperită ca antidot al "celeilalte filosofii", al filosofiei propriu-zise: logică, științifică, sistematică." În cele din urmă, decisivă i se pare convertirea lui Cioran la "o limbă celebră prin rigoarea ei intelectuală". Consecințele n-au întârziat să se manifeste: "Dintr-un kierkegaardian se metamorfozează într-un cartezian. Continuă să fie un disperat - în cea mai impecabilă formă de exprimare. Unii logicieni sucombă în anti-logică. Unii antilogicieni se salvează prin logică. Și nimeresc de *Pe culmile disperării* - în *Exerciții de admirație!*" Nu e un reproș, ci mai degrabă o pură constatare.

Prima ediție E. M. Cioran în românește. Acesta e contextul în care se tipărește culegerea de *Eseuri* (1988), o selecție din scrierile franțuzești ale gânditorului apărute până în acel moment, de la *Précis de décomposition* (1949) la *Aveux et anathème* (1987). Așadar un Cioran la zi, trecând totuși peste *Syllogismes de l' amertume* (1952), carte prost primită și în Franța, și mai ales peste *Histoire et utopie* (1960), din care nu se traduce nimic. Volumul apare la o editură literară (se putea altfel?), Cartea Românească, iar autorul ediției și traducătorul textelor e poetul, prozatorul și eseistul Modest Morariu, care scrie și o scurtă prefață. De precizat că textul lui Ion Ianoși, amintit mai înainte, are la bază referatul de susținere, solicitat de editură, pentru apariția volumului. Cartea se bucură de un mare interes, dar nu și oficial. Filosofii de catedră n-o remarcă în nici un fel și nici revistele de specialitate. Cioran este încă un nume neavenit, care putea crea probleme. Contextul neprielnic justifică toate aceste ezitări și rezerve, fiindcă nici în publicațiile literare cartea nu se bucură de un interes deosebit. În schimb, se pregătește un număr special triplu *Secolul 20* (nr. 328 - 329 - 330/ 1988), dar care se va tipări abia în 1990. Pentru prima dată putem vorbi de o receptare a lui Cioran în limitele firescului.

Cazul Cioran. După 1990 se scrie mult despre Cioran: mult și în mare grabă, cu aviditate chiar, încercând parcă a se recupera anii de interdicție. Nu mai există nici un fel de opreliști. Se organizează simpozioane Cioran și numeroase publicații îi dedică numere speciale (v. *Contrapunct*, *Jurnal literar* etc.). Numai publicațiile filosofice de specialitate se mențin rezervate în continuare, cel puțin imediat după revoluție (primită cu entuziasm de Cioran). Filosofului i se publică acum în țară toată opera, corespondența, textele inedite. Se produce însă un adevărat șoc: Cioran este redescoperit ca fiind în totalitate altul decât cel cunoscut până atunci. Accentul se pune, cu voluptate uneori, pe accidentele sale biografice, îndeosebi pe rătăcirile din tinerețe. Vrând-nevrând se creează "cazul Cioran" cu acuza adusă autorului de a-și fi tănuit cu bună știință erorile trecutului, opțiunile politice de dreapta. Paradoxal, mai de actualitate se dovedește a fi "cazul Cioran" decât metafizicianul, cum s-a întâmplat și cu Noica. Din moment ce se publică tot ce a scris, nu putea fi lăsată de-o parte publicistica din anii '30 - '40 și, desigur, nici *Schimbarea la față a României*. Prudent, Cioran pune în circulație o variantă retușată a lucrării. Gestul nu schimbă esențial registrul receptării, marcat în continuare de puternice accente manicheiste, parcă chiar mai mult decât înainte. Atât că se discută altfel, mai inteligent și

comprehensiv (față de limbajul rudimentar din anii '50) și, mai ales, cu textele pe masă (v. volumele de publicistică: *Revelațiile durerii*, 1990 și *Singurătate și destin*, 1993). Tonul îl dă Dan C. Mihăilescu în prefața la *Revelațiile durerii*. Este prima incursiune de amploare în publicistica românească a lui Cioran, plasat în contextul mai larg al "Generației 27". Concis, prin forța lucrurilor, comentariul încearcă să se plieze, până la nuanță, pe ideile și opțiunile politice ale tânărului gânditor. Conștient că "a proceda maniheist acum" ar fi o eroare de neiertat, analistul se străduie să privească de la nivelul anilor '30 - '40 lucrurile, evitând cu finețe să dea un verdict univoc. De altfel, e convins că: "... la 1990 verdictul e cu neputință. Dosarul rămâne deschis, cu sentința infinit amânată." Adică, nici incriminare nici absolvire - afirmă cu obiectivitate critică. Atât Cioran cât și Generația sunt așezați "sub semnul excesului", fiecare însă cu responsabilitatea sa. La Cioran, de fapt, e vorba de: "Un exces în exces, așadar și o diabolic de perfectă întâlnire a eului cu timpul său." În contextul atât de complicat de atunci, "toată lumea are partea ei de dreptate", ca în tragedia camusiană. Și mai simptomatic e "faptul că, aproape întotdeauna, Cioran are dreptate, dar - numai în mod absolut". Oricum, judecățile sintetice de ansamblu sunt formulate în termeni esențial negativi: "Toată publicistica lui Cioran din deceniul patru, neinclusă în cele cinci volume tipărite până la plecarea din România, se edifică în jurul a două axe: *Pe culmile disperării* și *Schimbarea la față a României*. Infernul eului și infernul etniei. Răul interior și răul exterior." Sau, puțin mai încolo: "... paradoxul eului cioranian (unul dintre atâtea!) face ca un temperament pantocratic, de Iahveh răzbunător și crud-legiuitor, să se manifeste christic, «acceptând» precum Iov, dar anatimizând apocaliptic. Voința de construcție coincide cu elanul dezagregant, dar disolutivul... coagulează și edifică." În *Singurătate și destin*, celălalt volum de publicistică (îngrijit de Marin Diaconu), sunt publicate numai texte "care au acordul autorului", iar în textele revăzute Cioran însuși a eliminat câteva pasaje. Poate că aceasta e procedura cea mai onestă, autorul fiind încă în viață. Nu se poate să nu se țină seama deloc de voința lui, măcar într-un sens pur testamentar. Ulterior, "cazul Cioran" e tratat exhaustiv de Marta Petreu în vol. *Un trecut deocheat sau "Schimbarea la față a României"* (1999). Cartea și ideile fânărului Cioran sunt așezate de astă dată într-un context politic, fără dubii, care se întinde clar de la doctrina legionară la Ceaușescu. Un context, evident, disproporționant, care depășește cu mult intențiile autorului, mai ales în ce privește regăsirea involuntară în compania dictatorului (pe care efectiv îl ura). Mai rău nici nu se putea pentru Cioran, deși toate analogiile și trimiterile la "epoca de aur" rămân tot atâtea semne de întrebare justificate (cf. pp. 295 - 298). Dar faptele sunt fapte ("La Cioran, violența de limbaj este regula; limbajul ține loc de faptă, o înlocuiește și îl vindecă pe autor"). Nu atât de rău iese Cioran în analizele de amănunt. Autoarea observă cu obiectivitate inadverența lui Cioran la unele teme obsesive ale legionarilor: "moartea", "omul nou" etc. În fond, era un spirit rebel, un solitar incurabil și se manifesta ca atare și față de legionarism. Studiul întreprins e temeinic, bine documentat, iar comentariul nuanțat, chiar dacă supralicitează latura doctrinară a cărții: "Din combinația tuturor acestor elemente a rezultat o carte complicată, contradictorie, utopică, al cărei miez generos și progresist, atât din punct de vedere social, cât și din punct de vedere național, e ascuns și sufocat sub enormitatea limbajului și a soluțiilor de detaliu. Cioran a fost de stânga în idealurile sociale, iar din punct de vedere național a oscilat între sentimentul național legitim și naționalismul imperialist; totodată, el a fost de extremă dreaptă în tehnica politică și socială". Sau și mai răspicat spus: "*Schimbarea la față...* este mai distructivă decât toată opera metafizică fiindcă are alt statut ontologic. Și anume, pentru opera metafizică a lui Cioran funcționează convenția auctorială și estetică, deci ontologia operei de artă și a creației... În *Schimbarea la față...*, însă, atitudinea este politică, iar cartea a avut o finalitate practică și politică indiscutabilă. Faptul că ideile ei n-au fost nicicând puse în aplicare în mod explicit a fost un noroc pentru toată lumea, inclusiv pentru Cioran". De parcă *Miorița* și *Doina* lui Eminescu ar fi fost puse vreodată în aplicare! Continuarea este și mai drastică: "Dar aceste idei aparțin ideologiei care a alimentat în mod direct practicile politice totalitare,

naționaliste și rasiste, din Europa deceniului al patrulea, din Europa celui de-al doilea război mondial, inclusiv din România (și, în sfârșit, neuitând diferențele, din România socialismului real.). Altfel spus, aceste idei aparțin ideologiei care a fundamentat crima colectivă rasială, crimă care a pus sub semnul întrebării întreaga construcție a umanismului și raționalismului european." Totuși, autoarea nu eludează fundamentul metafizic al viziunii lui Cioran, care se regăsește în influența lui Spengler, respectiv în Hegel și în unii reprezentanți ai istorismului german post-romantic. Mai palidă ar fi înrâurirea din partea lui Nietzsche. În felul acesta, comentariul evidențiază coerența metafizică a lucrării, cu argumente din direcția filosofiei culturii și a istoriei, reconstituind totodată cu acribie geneza ei, proces de sintetizare a imensului material publicistic care o precede. Chiar dacă Cioran nu-și recunoaște precursorii (cum nici Blaga nu și i-a recunoscut), aceștia pot fi identificați. Pe un alt palier, de pildă, autorul se întâlnește – consideră Marta Petreu - cu E. Lovinescu, în ideea "revoluției imitative", a sincronismului valabilă pentru soarta culturilor mici ("Cioran a altoit o idee lovinesciană pe limbajul și concepția spengleriană"). Și mai interesantă e încercarea de a-l situa pe Cioran în "tradiția culturală și civică ardeleană", de la reprezentanții Școlii Ardelene la Barițiu, memorandiști și Octavian Goga. Cioran e un spirit scindat: "În filosoful Cioran sunt prezente două filoane antinomice: unul romantic, morbid, decadent, ușor de detectat în opera lui aforistică; unul constructiv, de luptător și gânditor pus în serviciul unei cauze colective înalte, filon manifestat în articolele politice și în *Schimbarea la față a României...*" etc. Observația depășește cadrul lucrării comentate, semn că, totuși, nu există doi Cioran. De altfel, în câteva rânduri, se fac scurte trimiteri și la scrierile metafizice, în special la volumele *Pe culmile disperării* și *Cartea amăgîrilor*. Ceea ce rămâne, până la urmă, din *Schimbarea la față a României* este partea negativă: critica defectelor neamului, a naționalismului etc. Nu și ideile totalitariste, atitudinea în problema "străinilor", mai ales în problema evreiască și ungurească, sau în ce privește critica democrației românești. La toate aceste aspecte nevralgice se adaugă "veninurile stilistice", retorica uneori exaltată ("în același ton pătimaș și liric"). Chiar dacă nu i se pot contesta, uneori, lui Cioran "argumentele... sincere și pline de panică", rămân de incriminat destule raționamente "radicale" de tipul: "Oamenii în care nu arde conștiința unei misiuni ar trebui suprimați". Să reținem însă și această observație de bun simț: "Este foarte ușor să spunem azi că Cioran a greșit. Și lui i-a fost limpede, după 1945, că a greșit. Atunci, în epocă, însă, el *nu știa* că greșește, că scrie lucruri de care, mai târziu, o să-i pară rău și o să-i fie rușine." Cel mai mult irită la Cioran disproporția dintre tonul radical, pe de o parte, și inconsistența argumentelor, pe de alta, lipsa de precizie în conținut. În loc de argumente, doar exclamații și indignări sau pur și simplu "formulări neconcludente și contradictorii" ("discurs pasional, profetic, cu nu puține puncte obscure"). Autoarea conchide însă fără echivoc: *Schimbarea la față a României* este o carte "fundamental nocivă", care, în "neagra ei splendoare", a făcut "jocul extremei drepte".

BIBLIOGRAFIE

- Pro & contra Emil Cioran. Între idolatrie și pamflet*, antologie, cuvânt înainte și note de Marin Diaconu, Editura Humanitas, București, 1998.
- Marta Petreu, *Un trecut deocheat sau "Schimbarea la față a României"*, Biblioteca Apostrof, Cluj, 1999
- Emil Cioran, *Revelațiile durerii. Eseuri*, ed. îngr. de Mariana Vartic și Aurel Sasu, pref. de Dan C. Mihăilescu, Editura Echinox, Cluj, 1990.
- Emil Cioran, *Singurătate și destin. Publicistică 1931 – 1944*, cu un cuvânt înainte al autorului, ed. îngr. de Marin Diaconu, Editura Humanitas, București, 1991.